

Dějiny dějepisectví I

Úvodem:

Cílem našeho společného kursu je vysvětlit základní přehled dějin světového a českého dějepisectví od osvícenství až po současnost. Chci, aby po absolvování tohoto cyklu jste byli schopni vysvětlit základní vývoj dějin světového a českého dějepisectví od osvícenství až po současnost. Předmět bude ukončen zkouškou, kterou bude absolvovat na základě odpovědí (pravděpodobně ústní formou- bude ještě upřesněno s ohledem na aktuální situaci) na otázky, které vám budu klást v rámci těchto podkladů. V každém z těchto synopsí naleznete i kontrolní otázky. V každém vám budu uvádět i literaturu k tématu.

Z obecné literatury doporučuji k celému našemu předmětu:

- VANSINA, J.: Oral Traditionas History. Madison 1985.
- GEIL, P.: From Ranke to Toynbee. Northampton 1952
- KUTNAR, František a Jaroslav MAREK. Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví :od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, 1997. 1065 s. ISBN 80-7106-252-9.
- IGGERS, Georg G. Dějepisectví ve 20. století. Praha: Lidové noviny, 2002. 178 s. ISBN 80-7106-504-8.
- MAREK, Jaroslav. O historismu a dějepisectví. Vyd. 1. Praha: Academia, 1992. 254 s. ISBN 8020002847.
- BLACKLEDGE, P.: Reflections on the Marxist theory of History. Manchester - New York 2006.
- MAREK, Jaroslav. Jaroslav Goll. 1991. 274 s.
- ŠTAIF, Jiří. Historici, dějiny a společnost :historiografie v českých zemích od Palackého a jeho předchůdců po Gollovu školu, 1790-1900. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1997. s. 211-392. ISBN 80-85899-29-9.

Celé téma je rozděleno do pěti základních celků:

- 1. Osvícenské dějepisectví
- 2. Dějepisectví první poloviny 19. století, romantismus
- 3. Dějepisectví 2. poloviny 19. století, pozitivismus
- 4. Dějepisectví v letech 1890-1914
- 5. Dějepisectví 1. poloviny 20. století, škola Annales
- 5. Dějepisectví 2. poloviny 20. století, postmoderna

Naše dnešní téma je osvícenské dějepisectví. Osvícenecká historiografie představuje zásadní předěl v historiografii i ve vývoji celé společnosti.

Pro tuto historiografii je charakteristickým rysem kriticismus. Srovnáme-li křesťanskou historiografii doby středověku stejně jako barokní historiografii - tak zde dochází k výraznému posunu. Je zde patrný vliv encyklopedistů. Důraz na ratio- ztělesnění rozumu- víra v rozum- kritický náhled na svět- odmítající autority (primárně světské) a tradici-spoléhání se na argumenty opřené o skutečnost empiricky postižitelnou a na zásady autonomního racionálního myšlení. Racionalismus, empirismus a kriticismus ovlivňoval veškeré tehdejší badání včetně historiografie. Náboženské dogma ztrácí svoji určující a klíčovou roli při řešení vztahu člověka k světu a k dějinám. Dějiny se stávají napříště jen lidským nikoliv Božím dílem. Pomineme-li díla G. B. Vico (1668-1744) a P. Bayleho (1647-1706) pak se v rámci evropské historiografie musíme soustředit na tvorbu francouzských ale i německých a anglických osvícenců.

Z francouzských se jedná především o tvorbu Montesquieu (1689–1755) a Voltaire (1694–1778). Oba byli autoři synteticky náročných koncepcí společnosti a historie. U prvního z nich bylo klíčové jeho výklad dějin jako pomocníka pro praxi politika a státníka. Stát a společenské zřízení vykládá jako skutečnosti vytvořené působením reálných faktorů (psychologických, etnických, geografických atd.)

Voltaire pak ve svých dílech vznášel základní požadavek, aby dějiny byly napříště dějinami filozofickými a dějinami kultury. Ne jen soupisem vojenských politických úspěchů. Na jejich tvorbu pak navazovali další jako byl J. J. Rousseau (1712–1778) či Condorceta (1743–1794). Jejich tvorba pak ovlivnila celou francouzskou společnost na cestě k revoluci 1789 a svržení panovníka.

Z anglických osvícenských historiků připomeňme alespoň Davida Hume (1711–1772) a jeho dílo *History of Great Britain*. Či také u Edvarda Gibbona (1737–1794) a jeho dílo *History of Decline and Fall of the Roman Empire*. U anglických historiků této doby můžeme nalézt snahu o propojení protestanství, národních dějin a ideály pokroku. A neposlední řadě zájem o pád římské říše v případě Gibbona můžeme interpretovat jako uvědomění si situace, která vyvolává jistou analogii s tématem probíraného. Tehdejší společnost si uvědomovala, že žije na přelomu epoch a proto ten obrovský zájem o témata jako byl pád římské říše. Obdobné díla a postavy naleznete i v Německu (Mosheim) či v Rusku (Tatiščev).

Situace v českých zemích byla taková, že naše historiografie vědomě navazovala na francouzské a německé vlivy či případně vlivy z dalších zemí. V případě české společnosti byl tento problém komplikován v tom slova smyslu, jak má být napříště definováno češství- příslušnost k českému území či k českému národu? To byl obrovským problémem, který vyvolával mnohé diskuze. Střet češství a němečtví se tu začínal výrazně projevoval. Dějiny v podání českých osvícenských historiografů plní odlišnou roli než tomu bylo u soudobých francouzských či dalších historiků z dalších evropských zemích.

Historiografie v českých zemích plní především roli obrany českého národa před poněmčováním. V prostředí vznikajícího novodobého politického hnutí národního nemůže věda a tím i historiografie stát stranou společenského dění a v něm se také „jistá zdánlivá ahistoričnost osvícenského myšlení“ zcela vytrácí. Historismus jako způsob nazírání na veškerou skutečnost a jako argumentace národního hnutí se pevně vklíní do myšlenkového světa tehdejší společnosti. Dějiny- České dějiny se stávají napříště průkazem kulturní výše národa i jeho vyspělého státního života a právním nárokem na jeho samostatnou existenci a myšlenkovou svébytnost.

České dějepisce této doby ve svých teoretických základech sleduje evropskou historiografii se značným zpožděním a obsahovým zjednodušením ale i v českém případě můžeme říci že: „České dějiny nejsou již *Gesta Dei per Bohemos*, ale *Gesta Bohemorum*“.

Zajímáme-li se o tuto dobu, musíme sledovat jak činnost některých časopisů, ale i učených společností (Soukromá společnost nauk 1774 nebo německy vycházející časopis *Abhandlungen* od 1775), které pokládají základ moderní osvícenské badatelské činnosti i v rámci historie.

Josef Dobrovský jedna z klíčových postav té doby k problematice bádání a tvorby historických děl řekl dva slavné výroky:

1/ Nepronásleduji osoby, ale omyly, nechci odsuzovat ale prospět

2/ Důkazy osvědčené důkazy žádám ne možnosti; důkazy nikoliv deklamace

Těmito zásadami se pak řídil ve své tvorbě.

Jinak z historiografů té doby si připomeňme alespoň tvorbu těchto osobností:

I/ Magnoalda Ziegelbauera (1689–1750) a J. B Pitra (1708–1764)- předchůdci osvícenců- vydávání edicí

II/ Gelasius Dobner (1719–1790)- autor šestidílného díla *Monumenta historica Bohemiae nusquam antehac edita*- kritická edice starých českých pramenů

Dobner se rovněž proslavil kritikou Václava Hájka z Libočan

III/ Mikuláš Adaukt Voigt (1733-1787) –žák Dobnera a zakladatel české kritické numismatiky. Jeho jméno naleznete též na historické budově Národního muzea v Praze.

Autor:

- *Effigies virorum eruditorum atque artificum Bohemiae et Moraviae* (Praha, 1773–1775, 2 svazky, vydáno též něm. *Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler*, 4 díly, 1773–1782)
- *Acta litteraria Bohemiae et Moraviae* (Praha, 1774–1783, 2 díly)

IV/ František Martin Pelcl (1734–1801)

Autor řady děl se zaměřením na staré české dějiny např. *Kurzgefasste Geschichte der Böhmen* (1774) nebo monografie o Karlu IV a Václavu IV (*Kaiser Karl IV 1780 a Lebensgeschichte des römischen und böhmischen Königs Wenzeslaus 1788*)

V/ Josef Dobrovský (1753–1829)

Autor mluvnice českého jazyka, česko-německého slovníku, řady edic a mimo jiné i *Geschichte der Böhmischen Sprache und ältern Literatur. Ganz umgearbeitete Ausgabe*. Prag: Gottlieb Haase, 1818.

Dokument ke shlédnutí. Dostupný na:

<https://www.youtube.com/watch?v=jA19zlr7V-g>

K jeho osobě blíže viz např.:

1/ Milan Machovec: *Josef Dobrovský: (studie s ukázkami z díla)*. 2. vyd. Praha: Akropolis, 2004.

Doporučená literatura k tématu:

- KUTNAR, František a Jaroslav MAREK. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví :od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, 1997. 1065 s. ISBN 80-7106-252-9, s. 131–174

Kontrolní otázky:

1/ Kdo byli předchůdci evropského osvícenské dějepisectví?

2/ Francouzské osvícenské dějepisectví. Jaké byly výrazné postavy tohoto proudu?

3/ České osvícenské dějepisectví. Jmenujte hlavní postavy a díla spojená s jejich tvorbou?

4/ Josef Dobrovský život a dílo?

Kontrolní otázka na zamyšlenou

1/ Jaké je místo člověka v dějinách podle osvícenců?